

*Александар Стевановић**

Институт за криминолошка и социолошка истраживања Београд
ORCID: 0009-0005-3620-9812

*Др Вера Сџанковић***

Институт за криминолошка и социолошка истраживања Београд
ORCID: 0009-0005-3620-9812

ЕФИКАСНОСТ ПРЕКРШАЈНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У БЕОГРАДУ ОД 2017. ДО 2022. ГОДИНЕ***

САЖЕТАК: Аутори настоје да представе прекршајноправни механизам заштите животне средине у Београду за период од 2017. до 2022. године, анализирајући у основним цртама његову ефикасност. Петогодишњи период који овај рад обухвата, одређен је као период у којем се могу препознати и пратити одређене тенденције како у односу на структуру забрањених понашања која су уперена против животне средине, тако и у погледу активности које, као вид формалне реакције, предузимају надлежни управни органи и прекршајни судови. У раду се полази од појма животне средине дефинисаног у Закону о заштити животне средине¹ (даље: ЗЗЖС). У раду су анализирана она прекршајна дела чијим извршењем се мењају и/или могу

* aleksandar.stevanovic993@gmail.com, истраживач сарадник.

** vera.batanjski@gmail.com, научни сарадник.

*** Рад је примљен 24. 11. 2023, а прихваћен је за објављивање 4. 12. 2023. године.

¹ Закон о заштити животне средине (*Службени Гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011. – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – др. закон и 95/2018. – др. закон).

променити стања и услови у животној средини. Ефикасност прекршајноправне заштите анализирана је у три правца. Најпре је размотрен обим прописаних дела. Са друге стране, посматран је и потпуни изостанак прописивања одређених радњи усмерених против животне средине, као прекршаја. Даље је размотрен квалитет самих прекршајних одредби, а нарочито у погледу њихове довољне одређености у циљу несметане примене од стране управних и судских органа. Најзад, пажња је посвећена исходима прекршајних поступака у односу на дела која су уперена против животне средине. Настојећи да допринесу даљем разбијању мита о „еколошким деликтима“ као делима без жртве, аутори наводе и објашњавају дејство конкретних последица најучесталијих прекршајних дела како на животну средину, тако и на живот и здравље човека.

Кључне речи: прекршаји, животна средина, правна заштита, штетне последице

УВОД

У оквиру казнене заштите животне средине у Србији законодавац прописује кривичноправну и прекршајноправну реакцију, као и реаговање кроз предвиђене привредне преступе. Одељак – *казнене одредбе*, који се налази у готово свим прописима који регулишу материју животне средине, показује да је за највећи број противправног понашања/пропуштања којима се крше одредбе о заштити животне средине, предвиђена прекршајноправна заштита. Према томе, прописивање и санкционисање за прекршаје, који у основи представљају понашања и пропуштања која вређају правни поредак (код прописивања одређених прекршаја се примећује и друштвена опасност као *ratio legis*, иако је то суштинска карактеристика оних дела која законодавац прописује као кривична), најчешћи је вид казненоправног реаговања у области заштите животне средине. При том, у литератури се наводи како је управо прекршајна заштита посматрано са историјског аспекта, у дужем периоду била једина правна гаранција очувања животне средине.²

Када је реч о заштити животне средине, како је то иначе случај у свим сферама где се пружа заштита основним правима човека, законодавац издваја она дела која, услед свог интензитета и територијалног

² Јолчић, В., Станковић, В. (2016). О успостављању, те потребама и могућностима даљег развоја казненоправне заштите животне средине. *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, 35(3), 55–69.

опсега последица, представљају највећу претњу по животну средину и предвиђа их као кривична дела која чине посебну главу важећег Кривичног законика (даље: КЗ).³ Прекршајноправна заштита животне средине начелно се остварује у погледу свих других дела чије карактеристике не изискују *a priori* кривичноправно реаговање, односно код којих појединачно гледано, последица квантитативно и квалитативно није у тој мери угрозила или представљала опасност по животну средину. У складу са кривичноправним принципом *ultima ratio*, код нас се кривичноправним одредбама прописаним у глави XXIV КЗ заштита пружа специфичним делима која се односе на противправну изградњу и стављање у погон објеката који загађују животну средину, оштећења објеката који служе заштити животне средине, недозвољену изградњу нуклеарних постројења, док се код осталих дела тражи да је последица неправда остварена „у већој мери или на ширем простору“. Поред тога, инкриминацијама из главе XXIV КЗ, као ни одредбама споредног кривичног законодавства, нису обухваћена штетна понашања која се састоје у имисијама буке, што је нарочито важно у погледу великих градова какав је Београд.

Природа прекршајне заштите друштвено-економских односа, као и битне карактеристике прекршајног поступка, подразумева се, у значајној мери обликују и условљавају прекршајноправну заштиту животне средине. У том смислу присутна је *дифузности* норми, па тако и прекршајних санкција које уређују област животне средине, будући да, поред системског прописа, Закона о заштити животне средине, постоји низ секторских прописа, при чему се посебно мисли на законе, али су за град Београд значајни извори „еколошког права“ и уредбе и одлуке које доносе надлежни градски органи. Отуда је адресатима еколошких норми, како физичким и правним лицима потчињеним конкретној јурисдикцији, тако и органима који се старају о примени прописа, у овој области некада изузетно отежано да уште буду упознати са постојањем одређених норми (обавеза, забрана и тсл.), а и у ситуацији када су са њима упознати, често се због специфичности материје дешава да долази до неразумевања садржаја права и обавеза које норме намећу. Може се, у том смислу, извести закључак да већина прекршаја у области животне средине спада у категорију *mala prohibita*, иако се у доктрини налазе ставови да „еколошки деликти“ све више попримају обриси категорије *mala in se*,⁴ што се ипак, имајући у

³ Кривични законик (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005. – испр., 107/2005. – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016. и 35/2019).

⁴ Bell, S., McGillivray, D. (2006). *Environmental Law*. Oxford, New York: Oxford University Press, 6th Edition, 281.

виду изражену друштвену опасност кривичних дела, пре свега односи на кривичноправну заштиту животне средине.

Начелно се у доктрини за казнену реакцију у области прекршаја везује (релативна) *дисфункционалности* поступка, као карактеристика која је узрокована природом прекршаја и њиховом заступљеношћу у структури казнене реакције. У исходу, чест је случај да многа прекршајна дела никада и не буду пријављена, а и ако буду, често долази до обустављања поступка услед наступања застарелости. Супротно изнетом становишту, у доктрини је присутан и став да је прекршајноправна заштита, без обзира на област, блажа, али и ефикаснија од кривичноправне, имајући у виду поједностављене форме поступања, као што је, примера ради, могућност издавања прекршајних налога.⁵

НОРМАТИВНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ПРЕКРШАЈНОПРАВНЕ РЕАКЦИЈЕ У ОБЛАСТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА БЕОГРАДА

У домаћој литератури⁶ се истиче како материјални основ за прописивање прекршаја у области животне средине полази од норми које: 1) успостављају еколошка права; 2) успостављају еколошке вредности; 3) еколошке обавезе; 4) еколошке одговорности.⁷

Важећим Законом о прекршајима⁸ (даље: ЗОП) (чл. 4, ст. 1) предвиђено је да се они могу прописивати законом или уредбом, односно одлуком скупштине аутономне покрајине, скупштине општине, скупштине града и скупштине града Београда.

⁵ Стајић, Љ. (2018) Пракса Прекршајног суда у Новом Саду у области заштите животне средине. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52 (4), 1503–1505.

⁶ Види рецимо: Јолцић, В. (2014). Еколошки деликти и казне: стварно и потребно. У: Крон, Ј. (ур.), *Пресџуи и казна: de lege lata et de lege ferenda*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 165–174.

⁷ Имајући у виду постојање начела супсидијарне одговорности према којем: државни органи, у оквиру својих финансијских могућности, отклањају последице загађивања животне средине и смањења штете у случајевима када је загађивач непознат, као и када штета потиче услед загађивања животне средине из извора ван територије Републике Србије, које је предвиђено чл. 9. важећег Закона о заштити животне средине, јасно је да не треба мешати појмове „еколошке обавезе“ и „еколошке одговорности“.

⁸ Закон о прекршајима (*Службени гласник РС*, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016. – одлука УС, 91/2019, 91/2019. – др. закон и 112/2022. – одлука УС).

Системски закон у овој области је Закон о заштити животне средине. То из разлога што он прописује: а) руководна начела; б) дефинише основне појмове у материји заштите животне средине; в) даје начелан опис и конкретизује заштитни објекат, односно типичне штетне активности; г) и најзад, на особен начин предвиђа институте кривичног материјалног права.

а) ЗЗЖС прокламује 11 начела заштите животне средине од којих су за ову тему нарочито важна начела: *одговорности загађивача и његовог правног следбеника и суисидијарне одговорности*. Прво начело је основно материјално полазиште за прописивање прекршаја будући да прокламује одговорност правног или физичког лица које својим незаконитим или неисправним активностима доводи до загађења животне средине. Незаконите активности се у датом контексту могу тумачити као оне које се супротстављају законској норми, док би неисправне активности требало тумачити као оно деловање или пропуштање које је у супротности са каквим техничким правилима (правилима поступка производних процеса, процеса одлагања отпада и тсл.) која су предвиђена и прописана каквим правним актом (уредбом, одлуком, правилником...)⁹

б) Овде је од нарочитог значаја одређивање појма „животна средина“ коју чл. 3, ст. 1, т. 1. ЗЗЖС дефинише као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот.¹⁰ Истим чланом се дефинише и шта подразумева загађивање животне средине, односно низ „оперативних“ појмова као што су опасне материје, емисија, отпад итд.

в) Имајући у виду да у домаћем правном систему не постоји посебан део материјалноправних одредби ЗОП, где би прекршаји били сврстани према заштитном објекту, јасно је да је за разлику од кривичних дела, код прекршајних знатно теже утврдити заштитни објекат. Зато примера ради Прекршајни суд у Београду, често прекршајне поступке који се воде услед повреде закона или прописа који се тичу материје заштите животне

⁹ Термин „неисправне“ активности се чини као недовољно јасан, па би можда било боље заменити га термином „противправне“ ако се већ хоће учинити дистинкција од оних које се незаконито, јер су супротне законским нормама. То из разлога што се правна одговорност у најширем смислу, може успоставити само у случају повреде правног правила.

¹⁰ У страног литератури се тако наводи да услове за човеков живот на земљи одређује међусобни однос три компоненте које се међусобно прожимају: природна средина, друштво и економија. Види о томе више у: Yermeyev, I., Dychko, A., Remez, N., Kravchuk, S., Ostapchuk, N. (2021). Problems of sustainable development of ecosystems. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 628, No. 1, p. 012014). IOP Publishing.

средине, подводе под прекршаје против привреде.¹¹ Ова околност нема само технички или теоријски карактер, већ може произвести и битне материјално-процесне последице које се, рецимо, тичу наступања *заста-релости прекршајног поступка*.¹²

ЗЗЖС тако чл. 22–32. практично предвиђа да се његовим нормама обезбеђује заштита: *тла и земљишта, вода, ваздуха, шума, биосфере и биодиверзитетна, флоре и фауне*, те уређују питања *промета примерака дивље флоре и фауне, опасних материја, управљања отпадом, заштите од буке и вибрација и заштите од зрачења*. Поред тога, чл. 10. ЗЗЖС предвиђа да се заштита животне средине пружа и другим (секторским) законима и другим подзаконским актима.

г) За разлику од КЗ којим се објективна одговорност само изузетно предвиђа, чл. 103. ЗЗЖС се прописује да загађивач који проузрокује загађење животне средине одговара за насталу штету по начелу *објективне одговорности*, што је од велике важности, нарочито у смислу оних дела код којих се субјективни доприноси теже урачунавају, имајући у виду комплексност радњи и утврђивања последица.

Према ЗЗЖС, за прекршаје могу одговорати физичко лице, предузетник, правно лице, те одговорно лице у правном лицу. Додатно, законодавац је искористио могућност коју предвиђа Закон о прекршајима¹³ па је предвидео и прекршајну одговорност родитеља, старалаца, односно одговорног лица у органу старатељства, ако због пропуштања дужног надзора над малолетником, он учини одређене прекршаје које прописује ЗЗЖС.

У чл. 117. ЗЗЖС, прописано је 13 прекршаја које може учинити правно лице, при чему је за сваки од њих прописана новчана казна у распону од 500.000 до 1.000.000 динара, док се одговорном лицу може изрећи новчана казна у распону од 25.000 до 50.000 динара.¹⁴ Наредним чл. 117а. прописано је 17 прекршаја који могу бити извршени од стране предузетника, при чему је за сваки од њих прописана новчана казна у распону од 250.000 до 500.000 динара, док сходно чл. 118. ЗЗЖС, физичко лице може учинити четири прекршаја за које се прописује новчана казна у распону од 5.000 до 50.000 динара или казна затвора до 30 дана. Најзад, одредбом чл. 119. ЗЗЖС експлицитно се прописује прекршајна одговор-

¹¹ Види предмет Пр. 93342/2018, Прекршајни суд у Београду.

¹² Чл. 84, ст. 5. ЗОП.

¹³ Чл. 72. ЗОП.

¹⁴ Чл. 117, ст. 2. ЗЗЖС прописује да се новчана казна може изрећи у сразмери са висином причињене штете или неизвршене обавезе, вредности робе или друге ствари која је предмет прекршаја, а највише до двадесетоструког износа тих вредности.

ност одговорног лица у органу управе, јединици локалне самоуправе, односно организације која врши јавна овлашћења и то за 17 прекршаја са запрећеном новчаном казном у распону од 25.000 до 50.000 динара.¹⁵

У случају правног лица и предузетника уз казну се може изрећи и *зашићивајућа мера забране вршења делатности до четири године*, док се одговорном лицу у правном лицу, односно у органу управе, јединици локалне самоуправе, односно организације која врши јавна овлашћења може изрећи и *зашићивајућа мера забране вршења одређених послова у трајању до једне године*.¹⁶ У сваком случају, може се уз казну изрећи и *зашићивајућа мера одузимања предмета који су намењени или употребљени за извршење прекршаја или су настали или прибављени његовим извршењем*, осим у случају прекршаја који врши одговорно лице у органу управе, јединици локалне самоуправе, односно организације која врши јавна овлашћења.

Прегледом бића укупно 51 прекршајног дела прописаних у ЗЗЖС, примећује се да је већина практично *административног* карактера и да се своди на недостављање података надлежним органима. Прекршајни деликти из ЗЗЖС који примарно штите еколошке вредности и могу се сматрати тзв. „правим еколошким прекршајима“¹⁷ заправо су само они прописани чл. 118, ст. 1. и ст. 2. ЗЗЖС, чији учинилац може бити само физичко лице. Секторски закони у овој области, попут рецимо Закона о управљању отпадом,¹⁸ Закона о водама¹⁹ или Закона о заштити ваздуха,²⁰ такође прописују већи број „неправих еколошких прекршаја“ одређујући пропуштање да се сачине одређени програми или да се изврше обуке, као радњу прекршаја.

¹⁵ Упореди нпр. са чл. 215. Закона о водама који изричито предвиђа прекршајну одговорност водног санитарног и инспектора за заштиту животне средине у случају да учине одређени прекршај.

¹⁶ Законом о водама предвиђено је *обавезно* изрицање заштитне мере физичком лицу за прекршај из чл. 212, ст. 1, т. 22а.

¹⁷ О правим и неправим еколошким деликтима види више код: Stevanović, A. (2020). Environmental Crime: Criminological Reflections. In: *The Criminal Law Protection of our Common Home: 7th AIDP Symposium for Young Penalists*, 99–112.

¹⁸ Закон о управљању отпадом (*Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018. – др. закон и 35/2023).

¹⁹ Закон о водама (*Службени гласник РС*, бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018. и 95/2018. – др. закон).

²⁰ Закон о заштити ваздуха (*Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 10/2013. и 26/2021. – др. закон).

Нормативни оквир града Београда

Законом о главном граду,²¹ установљене су надлежности града Београда.²² Надлежности које се тичу права и обавеза у области заштите животне средине су: активности на плану смањења ризика од катастрофа и управљање ванредним ситуацијама, у складу са законом којим се уређује смањење ризика од катастрофа и управљање ванредним ситуацијама; уређивање општих услова заштите, начина подизања и одржавања, обнове уништених јавних зелених површина и вођење података о јавним зеленим површинама; управљање комуналним отпадом, односно његовим одлагањем на територији града Београда, доношење програма мера превенције стварања отпада од пластичних кеса, са планом за његово спровођење; одређивање делова обале и водног простора на којима се могу градити хидротехнички објекти, постављати плутајући објекти и привезишта за чамце, односно места за распреду бродова, услове и начин постављања плутајућих објеката и привезишта за чамце, укључујући издавање одобрења за њихово постављање и вршење надзора у области водопривреде као и над коришћењем места за постављање плутајућих објеката и привезишта за чамце, у складу са законом којим се уређује коришћење вода и водни саобраћај.

Чл. 25. Статута града Београда,²³ конкретизоване су надлежности града Београда, изведене из Устава,²⁴ Закона о локалној самоуправи,²⁵ те Закона о главном граду. Тако се град Београд стара о заштити животне средине, доноси програме коришћења и заштите природних вредности и програме заштите животне средине, односно акционе и санационе планове за територију Града, у складу са стратешким документима и својим интересима и специфичностима и утврђује посебну накнаду за заштиту и унапређење животне средине; организује зоохигијенску службу за обављање послова хватања и збрињавања напуштених животиња у прихватилиште за животиње, нешкодљиво уклањање лешева угинулих животиња и њихов транспорт до објекта за сакупљање и третман; уређује начин коришћења и управљања изворима, јавним бунарима и чесмама; издаје водопривредне услове, сагласности и дозволе за објекте утврђене

²¹ Закон о главном граду (*Службени гласник РС*, бр. 129/2007, 83/2014. – др. закон, 101/2016. – др. закон, 37/2019. и 111/2021. – др. закон).

²² Види чл. 8. Закона о главном граду.

²³ Статут града Београда (*Службени лист гграда Београда*, бр. 39/2008).

²⁴ Устав Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021).

²⁵ Закон о локалној самоуправи (*Службени гласник РС*, бр. 129/2007, 83/2014. – др. закон, 101/2016. – др. закон, 47/2018. и 111/2021. – др. закон).

законом; уређује и организује вршење послова у вези са држањем и заштитом домаћих и егзотичних животиња. Град Београд поред тога прописује прекршаје за повреде прописа из своје надлежности, а образује инспекцијске службе и врши инспекцијски надзор над извршењем прописа и других општих аката из надлежности Града.

Скупштина града Београда је усвајала више Одлука којима су се регулисала питања која се у најширем смислу тичу заштите животне средине. Тако је рецимо од 2019. године на снази Одлука о управљању комуналним, интерним и неопасним отпадом.²⁶ У делу који садржи казнене одредбе ова Одлука предвиђа 52 прекршајна дела за која важе исте напомене као и у случају анализираних казnenих (прекршајних) одредби ЗЗЖС, с тим да прекршаји из Одлуке више нагињу ка категорији „правих еколошких деликата“. Од значаја је и Одлука о одвођењу и пречишћавању атмосферских и отпадних вода на територији града Београда²⁷ будући да садржи 80 прекршајних дела.

Организациони аспект

Судску власт у области прекршаја на територији града Београда врше: Прекршајни суд у Београду са подручним одељењима, Прекршајни суд у Младеновцу са подручним одељењем, Прекршајни суд у Обреновцу, те Прекршајни суд у Лазаревцу за територије истоимених градских општина. Поступајући сходно својим надлежностима, прекршаје откривају и пријављују (подношење захтева за покретање прекршајног поступка) републички и градски органи, сваки у оквиру својих надлежности, при чему се нарочито истичу надлежности и активности Агенције за заштиту животне средине, као и републичких и градских надлежних инспекција, које често врше и заједничке, тзв. „здружене акције“. У марту, 2022. године, у оквиру система Министарства унутрашњих послова, формирана је и Јединица за сузбијање еколошког криминала и заштиту животне средине, чија улога и функција у сузбијању еколошких деликата још увек, с обзиром на релативно кратко време од успостављања, не може бити анализирана.

²⁶ Одлука о управљању комуналним, интерним и неопасним отпадом (*Службени листи града Београда*, бр. 71/2019, 78/2019. и 26/2021).

²⁷ Одлука о одвођењу и пречишћавању атмосферских и отпадних вода на територији града Београда (*Службени листи града Београда*, бр. 6/2010. и 29/2014).

Недостаци нормативног оквира и предлози за унапређење постојећег стања

Недостаци нормативног оквира се начелно односе како на републичке, тако и на градске прописе, с тим да би се првим пре могла упутити критика имајући у виду њихову правну снагу и обим предметне материје на који се односе управо републички прописи.

Основни недостатак је постојање великог јаза, односно нормама непокривеног дела између области којој заштиту пружају кривична дела и оне која се штити прекршајима. На једном полу КЗ забрањује и предвиђа као кривична дела оне еколошки штетне активности/пропуштања, код којих се штетна последица јавља у *већој мери или на ширем простору*, док се на другом полу, који се односи на прекршајно кажњавање за тзв. еколошка дела, углавном препознаје забрана по правилу *непоследичних* радњи/пропуштања које имају претежно *административни* карактер. Оправдано је код таквог стања ствари поставити питање евентуалне казнене реакције на она последична дела код којих се последица не остварује у *већој мери или на ширем простору* будући да се подједнака, ако не и интензивнија еколошка штета може проузроковати сукцесивно, континуираном активношћу којом се последица, појединачно гледано, не остварује у *већој мери или на ширем простору*. Чини се да би у том смислу било неопходно предвидети као прекршаје она деле (права еколошка) код којих се не захтева да је негативна последица остварена са већим интензитетом и у већем обиму чиме би се „попунила“ постојећа празнина у прекршајно-правној заштити животне средине, уз поштовање принципа *ultima ratio* у погледу функције и домаћаја кривичноправне реакције. Минорне штетне последице би и у том случају свакако, сходно правилима о *делу малог значаја*, остајале изван сфере казног реаговања.

Висина запређене казне се по правилу разматра у смислу одређивања репресивности једног казног система, али и као превентивни фактор у смислу сузбијања деликата. У домаћој литератури се са правом поставља питање да ли је кривично дело у сваком конкретном случају теже од прекршајног.²⁸ Тако се рецимо наводи како КЗ предвиђа могућност да суд одреди престанак мере и пре истека времена за које је изречена, док суд у прекршајном поступку, када је реч о изреченој заштитној мери забране вршења послова, ту могућност нема. Нарочито је у контексту новчаних казни у области заштите животне средине спорна могућност изрицања исте у *сразмери са висином причињене штете или неизвршене обавезе, вредности робе или друге ствари која је предмет прекршаја, а највише*

²⁸ Тако рецимо: Милић, И. (2016). Да ли је кривично дело увек најтеже казнено дело? (I део). *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3/2016, 937–955.

до двадесетоструког износа њих вредности, што по логици ствари може вишеструко превазићи максималну новчану казну која се може изрећи за кривично дело. Ипак, судови у периоду на који се истраживање односи, нису користили ову могућност, будући да би то подразумевало велики број процесних радњи, значајне трошкове поступка и проток времена.

Када је реч о прописаним казнама за прекршајна дела која су у фокусу рада, примећујемо и то да законодавац не прописује казну рада у јавном интересу за еколошка прекршајна дела, како у ЗЗЖС, тако и у секторским законима, а иста је ситуација и са другим републичким подзаконским актима, као и актима града Београда. Иако се та могућност не може односити на правна лица која су најчешћи могући учиниоци прекршајних еколошких дела, сматрамо оправданим да се код тзв. правих еколошких прекршајних дела, чији учинилац може бити физичко лице, као главна казна (или макар споредна) предвиди могућност изрицања рада у јавном интересу. Такав рад би свакако могао да унапреди друштвене капацитете за одржавање животне средине (чишћење зелених површина, водених токова и површина, шума и сл.), а чини се да би гледано из угла генералне и специјалне превенције могао да оствари позитивне ефекте на плану подизања еколошке свесћи.

Најзад, иако се најчешће истиче како ефикасност прекршајног поступка у битном опструира тенденција да се предмет „уведе у застару“ и поступак услед наступања застаре обустави, ЗЗЖС као и други важнији секторски закони, не користе могућност дату одредбом чл. 84, ст. 5. ЗОП, према којој се, између осталих, за област заштите животне средине може предвидети дужи (не дужи од пет година) рок застаре. Није до краја јасно зашто законодавац није искористио наведену могућност и на тај начин омогућио да се у оквиру прекршајног поступка, без бојазни да ће наступити застара, предузму све потребне процесне радње.

При разматрању бића већине прекршајних дела која су предвиђена како у ЗЗЖС, тако и у секторским законима и другим подзаконским прописима, евидентна је доминантна административна природа прекршаја у области заштите животне средине. Иако смо такво стање ствари претходно критиковали, указујући на „пукотину“ која постоји између кривичне и прекршајне реакције у овој области, остаје нејасно због чега се готово по правилу за таква административно-еколошка прекршајна дела као санкција готово по правилу прописује новчана казна у распону, будући да таква санкција онемогућава примену прекршајног налога као „инструмента“ који је замишљен да допринесе ефикасности поступања у ситуацијама где се, примера ради, кршење каквог правног правила утврђује једноставном провером од стране надлежног органа (пропуштање рокова да се достави обавештење, изради план и тсл.).

КОНТЕКСТ ГРАДА БЕОГРАДА

Подручје Града Београда заузима површину од 322.268 ha (уже градско подручје 35.996 ha) и административно је подељено на 17 градских општина (Чукарица, Вождовац, Врачар, Нови Београд, Палилула, Раковица, Савски венац, Стари град, Земун, Звездара, Барајево, Гроцка, Лазаревац, Обреновац, Младеновац, Сопот, Сурчин).

Град Београд је погодно тле за изучавање најразличитијих прекршајних дела против животне средине, узевши у обзир обим и динамику привредних односа у њему, суживот великог броја људи, унутрашње и спољне миграције, расположивост различитих природних ресурса, постојање изразито урбаних, али и руралних зона и сл.

Са седиштем у Београду је регистровано више десетина хиљада привредних субјеката. Највећа термоелектрана у Србији, са шест блокова укупне инсталисане снаге 1.765,5 MW изграђена је на десној обали Саве, надомак Обреновца, и највећи је појединачни произвођач електричне енергије у српском електроенергетском систему. Просечно производи више од 8 милијарди kW/h годишње. Београдске електране за топлотне изворе имају осам топлана и пет котларница. Град Београд лежи на ушћу реке Саве у Дунав, као две значајне реке у међународним оквирима. Имајући у виду наведене податке и полазећи од чињенице да еколошки штетним понашањима у битној мери доприносе економско-индустријски чиниоци,²⁹ јасно је да је територија града Београда у том смислу најизложенија најразличитијим могућностима за угрожавање животне средине. Практично, од свих прекршаја у области заштите животне средине који су у оптицају у домаћем праву, на територији града Београда не би могла да буду учињена само прекршајна дела из области заштите животне средине која се тичу обезбеђивања заштите националних паркова.

Када је реч о активности Прекршајног суда у Београду у посматраном петогодишњем периоду,³⁰ током 2017. године формирано је 17 предмета за прекршаје предвиђене у ЗЗЖС, донето је 13 осуђујућих пресуда, једна ослобађајућа, а донето је и девет решења о обустави поступка, док решења о одбацивању захтева нису била донесена. Наредне 2018. године, формирано је 17 предмета, донето је 10 осуђујућих пресуда, две ослобађајуће, а донето је и 20 решења о обустави поступка, док је у два

²⁹ Види о томе у: Стевановић, А. (2015). Еколошки криминалитет. У: *Казнена реакција у Србији (V део)*. Београд: Универзитет у Београду, Правни факултет, 301–312.

³⁰ Обавештење Прекршајног суда у Београду, бр. СУ II–17а 229/2023-1 од 10. 10. 2023.

судска предмета донето решење о одбацивању захтева. Током 2019. године формирано је 62 предмета, донето је 12 осуђујућих пресуда, две ослобађајуће, а донето је и девет решења о обустави поступка, док је у 16 случајева донесено решење о одбацивању захтева. Током 2020. године формирано је 32 предмета, донето је пет осуђујућих пресуда, није донета ниједна ослобађајућа, донето је 12 решења о обустави поступка, док је у једном предмету донето решење о одбацивању захтева. Наредне, 2021. године, формирано је 7 предмета, донето је 11 осуђујућих пресуда, није донета ниједна ослобађајућа, донето је 21 решење о обустави поступка, док је у два предмета донето решење о одбацивању захтева. Коначно, током 2022. године, формирано је 23 предмета, донето је девет осуђујућих пресуда, није донета ниједна ослобађајућа, донето је 20 решења о обустави поступка, док је у једном предмету донето решење о одбацивању захтева.

КРИМИНОЛОШКИ ПОГЛЕД

У стварању негативних последица по еколошка добра, у највећем делу партиципирају правна лица као привредни субјекти. Чињеница је да еколошки штетне активности или неактивности привредних субјеката као правних лица, а нарочито оних чија се делатност може подвести под тзв. „тешку индустрију“, генерише већи интензитет угрожавања, повреде или уништења неког еколошког добра у мањој јединици времена. У условима данашње превласти капиталистичког културног и друштвеног обрасца у односу на остале, јасно је да се остваривање профита може схватити као наметнути циљ, који је лакше остварити непоштовањем одређених прописа као што су они који обавезују на уградњу филтера, пречишћивача и многих других редукционих апарата.³¹ Увидом у формулације домаћих позитивних одредби које нормирају ову материју, а таква је ситуација и у готово свим светским законодавствима, примећују се две врсте дужности.³² Прва је превентивног карактера и представља избегавање штетних последица о свом трошку уградњом филтера и сличних уређаја. Друга група дужности односи се на обавезно отклањање нанете штете по принципу материјалне одговорности. У оба случаја је неопходно одрећи се одређених материјалних средстава или извесног будућег прихода што, наравно, није у интересу економског субјекта.

³¹ Обавештење Прекршајног суда у Београду, бр. СУ II-17а 229/2023-1 од 10. 10. 2023.

³² *Ibid.*

Може се говорити и о економском узроку еколошког криминалитета из угла државе, а не само привредних субјеката, тј. о начинима на које држава свесно или несвесно стимулише актуелне и потенцијалне учиниоце, пре свега еколошких кривичних дела, а потом и других деликата. Наиме, санкцијама због кршења императивних еколошких прописа далеко су изложенија поред физичких лица и правна лица са привредном делатношћу, која не послују са великим приходима, не запошљавају велики број људи и чија делатност није од виталног значаја за функционисање једног друштва. Једноставно, често и оштро санкционисање великих привредних субјеката угрозило би њихово пословање, а самим тим и радну егзистенцију великог броја запослених у таквим системима, што би водило већој стопи незапослености и отварању читавог низа социјално-економских питања, која су по правилу велики притисак на сваку државну власт.

Гледано из угла државне власти, далеко је исплативије толерисати понекад и флагрантно кршење релевантних прописа који штите какво еколошко добро од стране великих привредних система који на име пореске обавезе у државни буџет уплаћују велика новчана средства. Веома је у том смислу значајна и врста делатности, будући да ће у појединим случајевима еколошки интерес бити потиснут у жељи да се стање у држави учини функционалним.³³ Може се закључити, дакле, да већи привредни системи у претходно поменутом смислу, али и њихова одговорна лица, имају неку врсту *фактичког имунитета*.³⁴

Удео појединаца, али не у смислу одговорних лица унутар правних лица, већ физичких лица, такође треба обухватити приликом излагања о економском скупу узрока еколошких прекршаја, јер, иако је претходно констатовано да у стварању негативних последица по еколошка добра у већој мери учествују привредни субјекти као правна лица, то не значи да еколошке деликте појединаца треба занемарити.

За еколошке деликте по логици ствари важи присуство значајне *шамне бројке*.³⁵ Она се може објаснити пре свега великим бројем предвиђених прекршајних дела у области заштите животне средине. Нешто је

³³ Узмимо за пример могућност да приликом ископавања угља одређени електро-привредни гигант крши какву казнену норму усмерену на заштиту какве еколошке вредности. Постоји извесна могућност да би *stricto iuris* понашање државне власти угрозило пословање тог привредног система, а самим тим и дистрибуцију електричне енергије која свакако јесте од виталне важности за друштво.

³⁴ Игњатовић, Ђ. (2011). *Криминологија*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

³⁵ Ова констатација је условног карактера будући да се заснива на искуственом проматрању аутора, без ослонаца на студију самооптуживања примера ради, која би

другачија ситуација у погледу прописаних кривичних дела из ове области, будући да су она по правилу *последично*, *штемјорално* и *дисјанцирно* карактера. На то се свакако надовезује и питање утврђивања каузалности између радње и последице, за шта је неопходно стручно знање, а понекад и захтеван поступак који подразумева различита мерења и сл. Са друге стране, већина прекршајних дела која су прописана ЗЗЖС, другим секторским законима, подзаконским прописима како републичким, тако и градским, су *делатно* карактера, па за утврђивање чињенице да је остварено објективно прекршајно неправо није потребно утврђивати наступање последице и њеног каузалног односа са радњом.

Најзад, у доктрини се наглашава још једна важна перцептивна карактеристика (заступљен став углавном у општој јавности) еколошких деликата, а то је да су они тзв. *деликати без жртве* (eng. *victimless crime*).³⁶ То у основи значи да су последице прекршајног дела (мада ретко улазе у биће прекршаја) удаљене од личних и имовинских добара човека.

Конкретни ефекти негативних еколошких последица по свакодневни живот човека

Према објављеним подацима Светске здравствене организације (даље: СЗО) за 2022. годину,³⁷ загађен ваздух је други највећи фактор ризика за незаразне болести и један од главних ризика по здравље становништва, који узрокује болести као што су: карцином плућа, мождани удар, болести срца, акутне и хроничне респираторне болести, укључујући астму. Око 89 % прераних смрти догађа се у земљама са ниским и средњим приходима. Узимајући у обзир Годишњи извештај о стању квалитета ваздуха у Републици Србији за 2020. годину,³⁸ територија града Београда припада трећој (најлошијој) категорији квалитета ваздуха. Средња годишња вредност концентрације сумпор-диоксида изнад граничне вредности

могла са ваљаног методолошког становишта потврдити постојање ове појаве, свакако не и њен обим.

³⁶ Види о томе код: Батрићевић, А., Пауновић, Н. (2018). Environmental terrorism-victimological aspects and preventive mechanisms. *Темид*, 21 (1), 67–89.

³⁷ WHO (2022). Ambient (outdoor) air pollution. доступно на: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ambient-\(outdoor\)-air-quality-and-health?gclid=EAIaIQobChMImLL-pegZgQMVLuN3Ch10jw5tEAAAYASAAEGK3gvD_BwE](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ambient-(outdoor)-air-quality-and-health?gclid=EAIaIQobChMImLL-pegZgQMVLuN3Ch10jw5tEAAAYASAAEGK3gvD_BwE), приступљено: 13. 10. 2023.

³⁸ Knežević, J., Jović, B., Marić Tanasković, M., Ljubičić, A., Stamenković, D., Dimić, B. (2021). *Kvalitet vazduha u Republici Srbiji 2020. godine*. SEPA. Доступно на: http://www.sepa.gov.rs/download/izv/Vazduh_2020.pdf, приступљено: 13. 10. 2023.

(50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) у 2020. години није забележена у Београду. Међутим, дневна гранична вредност (125 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) је прекорачена у главном граду (2 дана у центру Обреновца, на Мостару, Врачару и Новом Београду по један дан). Сатне вредности (гранична вредност 350 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) нису прекорачене у Београду.

Према једном истраживању³⁹ које се односило на утицаје загађеног ваздуха на здравље човека, процењени су конкретни здравствени ефекти који се приписују изложености амбијенталним концентрацијама РМ 2,5 изнад 10 mg/m^3 . Сатне концентрације РМ 2,5 прикупљене су са 13 станица за праћење загађења ваздуха у београдском округу током јуна и јула 2021. године. Просечна концентрација РМ 2,5 за двомесечно праћење са свих места узорковања у граду износила је 14,8 mg/m^3 , максимална дневна концентрација износила је 55,7 mg/m^3 , док је максимална концентрација на сат износила 365 mg/m^3 . Развој болести, као што су мождани удар, исхемијска болест срца (ИХС), хронична опструктивна болест плућа (ХОБП) и карцином плућа, услед загађења околине РМ 2,5 процењен је према методологији СЗО за процену здравственог ризика од загађења ваздуха. Модел који се користи за ову процену заснива се на пропорцији дефинисаној као део здравственог ефекта који се односи на изложеност загађењу ваздуха у ризичној популацији. Процењена пропорција (удео) био је 19,4% за мождани удар, 27,2% за ИХД, 15,3% за ХОБП и 9,0% за карцином плућа. Процењени број случајева који се могу приписати на 100.000 људи у ризичној популацији, због загађења ваздуха РМ 2,5, за мождани удар, ИХД, ХОБП и карцином плућа, био је 28, 34, 15 и 8, респективно. Према истраживању листа *Гардијан*⁴⁰ и пратећој анализи овог истраживања, подаци о загађењу за летње месеце указују на процене да су fine честице одговорне за сваки пети мождани удар, сваки четврти случај исхемијске болести срца и један од 11 случајева карцинома плућа у Београду.

У граду Београду је планирано да постоји 4.568 ха акваторије, односно 5,9% у односу на целу територију, што је повећање у односу на стање из 2010. када је водених површина било 3.810 ха (4,9%). Речни токови Саве и Дунава обухватају укупну површину од 10.000 ха, од чега је 6.700 ха приобаља и око 3.000 ха акваторије. На око 153 км обале

³⁹ Ђујић, М., Ћировић, Ж., Ђолић, М., Јанковић-Мандић, Л., Раденковић, М., Оџина, А. (2023). Assessment of the burden of disease due to PM 2.5 air pollution for the Belgrade district. *Thermal Science*, 104–104.

⁴⁰ *The Guardian* (2023b). *Belgrade: the city where dirty air is seen as a 'consequence of economic growth'*. Доступно на: <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/22/belgrade-serbia-air-pollution>, приступљено: 13. 10. 2023.

изграђено је око 29 км обалоутврда и кејова. Главни реципијенти на левој обали Саве, Дунава и Тамиша су мелорациони канали Галовица, Петрац, Визел, Каловита и Сибница. На десној обали Саве и Дунава има више бујичних токова који су природни реципијенти површинских вода. Становници Београда су угрожени од поплава на више начина. Северни део града је угрожен великим водостајима Саве и Дунава. Претњу представља и око 100 мањих водотокова бујичног карактера, који изазивају опасне поплаве. Град Београд нема постројење за третман комуналних отпадних вода, што значи да све отпадне воде из канализације и септичких јама завршавају директно у рекама.⁴¹ У Саву и Дунав се годишње излије око 60 олимпијских базена фекалија.⁴² Отпадне воде су једне од главних загађивача површинских и подземних вода, што се посебно односи на индустријске отпадне воде и процедурне воде депонија које се у Београду не пречишћавају.⁴³ У Србији не постоји систематско праћење здравствених последица загађених вода, па тиме ни река, по људе. Свеобухватнију слику стања воде даје еколошки статус, који мери Агениција за заштиту животне средине и у односу на који се може имати јаснији увид у последице по здравље становништва. Према последњем доступном извештају о здравственој исправности површинских вода које се захватају за водоснабдевање и користе се за рекреацију у Републици Србији за 2020. годину, број контролисаних јавних купалишта (река, језеро) у Београду је укупно 5, а по један одступа од регулативе у физичко-хемијском погледу, у микробиолошком и комбиновано. Резултати испитивања површинских вода које се захватају за водоснабдевање у Републици Србији у 2020. години, показују да је број контролисаних оваквих површинских вода у Београду 3, а једна од њих не испуњава услове регулативе у микробиолошком погледу.⁴⁴

⁴¹ Здравковић, Н. (2023). *Да ли кроз Србију теку два Дунава и како је то могуће? Загађење утиче на здравље људи, али и на екосистеме*. National Geographic Србија. Доступно на: <https://nationalgeographic.rs/zivotna-sredina/a41565/Kakvo-je-stanje-reke-Dunav-u-Srbiji.html>, приступљено: 13. 10. 2023.

⁴² Васиљевић, Б. (2021). *Директно са славине вода се пије у Београду, Бечу и Будимпешти*. Политика. Доступно на: https://www.bvk.rs/wp-content/uploads/2021/07/Politika_11_07_2021-min-min.pdf, приступљено: 13. 10. 2023.

⁴³ Бурановић, С. (2019). *Извештај о квалитету отпадних и површинских вода (реципијената) и хигијенско-санитарном стању депонија на територији Републике Србије на основу испитивања извршених у мрежи институција јавног здравља у 2018. години*. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”. Доступно на: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Izvestaj%20otpadne%20vode%202018.pdf>, приступљено: 13. 10. 2023.

⁴⁴ Јовановић, Д., Живадиновић, Д., Комазец, И. (2021). *Извештај о здравственој исправности површинских вода које се захватају за водоснабдевање и користе*

Према последњем извештају о здравственој исправности воде за пиће јавних водовода и водних објеката у Републици Србији за 2021. годину, број контролисаних јавних водовода у Београду је 7, од којих 2 имају „удружену“ неисправност (физичко-хемијску и микробиолошку). Најчешћи узроци микробиолошке неисправности воде за пиће београдске области и самог града су повећано присуство аеробних мезофилних бактерија и укупних колиморфних бактерија, а најчешћи узроци физичко-хемијске неисправности су повећане вредности амонијака и тзв. мутноће.⁴⁵

Београдска вода на десној обали Саве, у старом делу Београда, припада категорији средње тврдих вода, док у општинама Нови Београд и Земун припада тврдим водама. Такође, у њој се налази алуминијум, олово, жива, азбест, органохлорна једињења услед претераног хлорисања, као и механичке наслагe због лоших цеви.⁴⁶

Бројне су болести које настају као последица конзумирања неисправне воде за пиће. Према извештају Института за јавно здравље Србије у периоду од 2017. до 2021. године, укупно су регистроване три хидричне епидемије са 77 оболелих особа. Највећи број оболелих особа у односу на број хидричних епидемија је регистрован 2018. године.

Приликом планирања прављења зелених градских површина, проблем представља непознавање и изостанак константног праћења односа и утицаја између политике коришћења земљишта, потенцијала простора, промене ставова и потреба и квалитета живота. Протеклих неколико деценија у Београду функције и намене простора нису свеобухватно сагледаване, те је функционална и рационална просторна организација града изостала. Значај зеленила у градовима је вишеструк: побољшава климатске услове у урбаној средини; утиче на регулацију температуре ваздуха, притисак и ваздушна струјања; смањује ниво комуналне буке; повећава влажност ваздуха; спречава појаву ерозије земљишта; штити од претераног осунчавања, итд. Осим еколошко-биолошке функције зеленила, од значаја је и рекреативна као и естетска.

за рекреацију у Републици Србији у 2020. години. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“. Доступно на: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Izvestaj%20povrainske%20vode%202020.pdf>., приступљено: 13. 10. 2023.

⁴⁵ Кнежевић, Т. (2022). *Извештај о здравственој исправности воде за пиће јавних водовода и водних објеката у Републици Србији за 2021. годину*. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“. Доступно на: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/higijena/Godisnji%20vode%20za%20pice%202021.Pdf>, приступљено: 13. 10. 2023.

⁴⁶ AquaFilter (2023). Квалитет воде за пиће у Београду: Проблеми и решење. Доступно на: <https://aquafiltersrbija.rs/o-vodi/kvalitet-vode-za-pice-u-beogradu/>, приступљено: 13. 10. 2023.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Увид у основне црте прекршајноправне заштите у области животне средине у пасматраном периоду у Београду указује на неколико питања која заслужују критичку проблематизацију. Најпре, утисак је да законодавац, приликом прописивања прекршаја у прописима који регулишу област животне средине, недовољно користи могућности предвиђене у ЗОП, а које би допринеле ефикасности поступка. Ту у првом реду мислимо на непрописивање дужег рока потребног за застарелост прекршајног поступка, као и оклевање да се за одређена дела пропише новчана казна у фиксном износу како би се прекршајни налог као средство поједностављења поступка могао примењивати. Чини нам се да је неопходно у погледу еколошких прекршаја чешће прописивати и казну рада у јавном интересу (као главну или споредну), са циљем да на њено извршење осуђени пристане, избегавајући на тај начин новчану казну чија би висина морала да остварује одговарајући ефекат. На тај начин би се оснажили капацитети за боље одржавање животне средине (акције чишћења, шумљавања, обележавања стабала...), уз могућност додатног развоја еколошке свести.

Као највећи недостатак у области нормирања прекршајне заштите животне средине уочавамо велику непеналну зону која постоји између еколошких дела која подлежу кривичноправној реакцији и оних која се прописују као прекршаји. Другим речима, систему прекршаја у предметној области недостају права еколошка, последична дела. Попуњавањем каталога прекршаја у области животне средине, избегле би се ситуације да штетне активности које не испуњавају квалитативну и квантитативну норму неопходну за кривичну реакцију, остану и изван било какве казнене реакције, будући да према тренутном нормативном стању ствари није могуће у том смислу реаговати на она дела која једновремено не остварују еколошки штетну последицу у *већој мери или на ширем простору*, али континуираном акумулацијом последица које продукују представљају једнаку или чак већ претњу по животну средину. Имајући то у виду, неопходно је бића правих еколошких кривичних дела из КЗ прописати као прекршаје, без објективног услова инкриминације који се тиче мере и простора последице. На тај начин би се казнена реакција у овој области градацијски усагласила, чинећи функционални систем у којем би, сходно принципу *ultima ratio*, кривично гоњење било предвиђено за најтеже еколошке дилекте, док би прекршајна реакција у ширем обухвату била усмерена против осталих еколошки штетних деликата. То и из разлога што према ставу доктрине, а што прихвата и законодавац,

прекршаји чине компоненту казненог, а не доминантно административног права.

Резултати истраживања које се односи на заступљеност прекршајних дела из ЗЗЖС у пракси Прекршајног суда у Београду, указују на неочекивано мали број формираних предмета у посматраном периоду, уз укупно 60 донетих осуђујућих пресуда. Такво стање ствари очигледно не одговара емпиријским показатељима који се односе на релативно неповољно стање тла, ваздуха и воде у Београду, као и других индикатора здраве животне средине. Може се у том смислу закључити да ту није доминантан проблем у механизмима процесног прекршајног права, иако смо указали на неколико сегмената који би могли додатно допринети ефикасности, већ да се он пре може видети у: откривању еколошких прекршајних дела, капацитетима органа надлежних за откривање и спречавање еколошких прекршајних дела, уз веће истицано питање нормативног недостатка који се тиче недовољне заступљености правих еколошких дела у систему прекршаја, што се односи како на републичке, тако и на градске прописе којима се предвиђају прекршаји у области заштите животне средине.

ЛИТЕРАТУРА

- Багрићевић, А., Пауновић, Н. (2018). Environmental terrorism-victimological aspects and preventive mechanisms. *Темид*, 21 (1), 67–89.
- Bell, S., McGillivray, D. (2006). *Environmental Law*. Oxford, New York: Oxford University Press, 6th Edition, 281.
- Игњатовић, Ђ. (2011). *Криминологија*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду
- Јолцић, В. (2014). Еколошки деликти и казне: стварно и потребно. У: Крон, Л. (ур.), Преступ и казна: *de lege lata et de lege ferenda*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 165–174.
- Јолцић, В., Станковић, В. (2016). О успостављању, те потребама и могућностима даљег развоја казненоправне заштите животне средине. *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, 35 (3), 55–69.
- Милић, И. (2016). Да ли је кривично дело увек најтеже казнено дело? (I део), *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3/2016, 937–955.
- Стајић, Ј. (2018) Пракса Прекршајног суда у Новом Саду у области заштите животне средине. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52 (4), 1503–1505.
- Stevanović, A. (2020). Environmental Crime: Criminological Reflections. In: *The Criminal Law Protection of our Common Home: 7th AIDP Symposium for Young Penalists*, 99–112.

- Стевановић, А. (2015). Еколошки криминалитет, У: *Казнена реакција у Србији* (V део). Београд: Универзитет у Београду, Правни факултет, 301–312.
- Ђујић, М., Ђировић, Ж., Ђолић, М., Јанковић-Мандић, Л., Раденковић, М., Оџиа, А. (2023). Assessment of the burden of disease due to PM_{2.5} air pollution for the Belgrade district. *Thermal Science*, 104–104.
- Yeremeyev, I., Dychko, A., Remez, N., Kravchuk, S., Ostapchuk, N. (2021). Problems of sustainable development of ecosystems. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 628, No. 1, p. 012014). IOP Publishing

Интернет и остали извори

- AquaFilter (2023). Квалитет воде за пиће у Београду: Проблеми и решење. Доступно на: <https://aquafiltersrbija.rs/o-vodi/kvalitet-vode-za-pice-u-beogradu/>, приступљено: 13. 10. 2023.
- Васиљевић, Б. (2021). Директно са славине вода се пије у Београду, Бечу и Будимпешти. Политика. Доступно на: https://www.bvk.rs/wp-content/uploads/2021/07/Politika_11_07_2021-min-min.pdf, приступљено: 13. 10. 2023.
- Ђурановић, С. (2019). Извештај о квалитету отпадних и површинских вода (реципијената) и хигијенско-санитарном стању депонија на територији Републике Србије на основу испитивања извршених у мрежи институција јавног здравља у 2018. години. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”. Доступно на: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Izvestaj%20otpadne%20vode%202018.pdf>, приступљено: 13. 10. 2023.
- Здравковић, Н. (2023). Да ли кроз Србију теку два Дунава и како је то могуће? Загађење утиче на здравље људи, али и на екосистеме. National Geographic Србија. Доступно на: <https://nationalgeographic.rs/zivotna-sredina/a41565/Ka-kvo-je-stanje-reke-Dunav-u-Srbiji.html>, приступљено: 13. 10. 2023.
- Јовановић, Д., Живадиновић, Д., Комазец, И. (2021). Извештај о здравственој исправности површинских вода које се захватају за водоснабдевање и користе за рекреацију у Републици Србији у 2020. години. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”. Доступно на: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Izvestaj%20povrsinske%20vode%202020.pdf>, приступљено: 13. 10. 2023.
- Кнежевић, Т. (2022). Извештај о здравственој исправности воде за пиће јавних водовода и водних објеката у Републици Србији за 2021. годину. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”. Доступно на: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/higijena/Godisnji%20vode%20za20pice%202021.pdf>, приступљено: 13. 10. 2023.
- Кнежевић, Ј., Јовић, В., Марић Танасковић, М., Љубићић, А., Станковић, Д., Димић, В. (2021). Kvalitet vazduha u Republici Srbiji 2020. godine. SEPA. Доступно на: http://www.sepa.gov.rs/download/izv/Vazduh_2020.pdf, приступљено: 13. 10. 2023.
- Обавештење Прекршајног суда у Београду, бр. СУ II – 17а 229/2023-1 од 10. 10. 2023. Пр. 93342/2018, Прекршајни суд у Београду.

The Guardian (2023b). Belgrade: the city where dirty air is seen as a ‘consequence of economic. Доступно на: <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/22/belgrade-serbia-air-pollution>, приступљено: 13. 10. 2023.

<https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Izvestaj%20povrsinske%20vode%202020.pdf>, приступљено: 13. 10. 2023.

WHO (2022). Ambient (outdoor) air pollution. Доступно на: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ambient-\(outdoor\)-air-quality-and-health?gclid=EAIaIQobChMIImLL](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ambient-(outdoor)-air-quality-and-health?gclid=EAIaIQobChMIImLL) Доступно на: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Izvestaj%20otpadne%20vode%202018.pdf>, приступљено: 13. 10. 2023.

Закони и други прописи

Закон о водама (*Службени гласник РС*, бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018. и 95/2018. – др. закон).

Закон о главном граду (*Службени гласник РС*, бр. 129/2007, 83/2014. – др. закон, 101/2016. – др. закон, 37/2019. и 111/2021. – др. закон).

Закон о заштити ваздуха (*Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 10/2013. и 26/2021. – др. закон).

Закон о заштити животне средине (*Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011. – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – др. закон и 95/2018. – др. закон).

Закон о локалној самоуправи (*Службени гласник РС*, бр. 129/2007, 83/2014. – др. закон, 101/2016. – др. закон, 47/2018. и 111/2021. – др. закон).

Закон о прекршјајима (*Службени гласник РС*, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016. – одлука УС, 91/2019, 91/2019. – др. закон и 112/2022. – одлука УС).

Закон о управљању отпадом (*Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018. – др. закон и 35/2023).

Кривични законик (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005. – испр., 107/2005. – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016. и 35/2019).

Одлука о одвођењу и пречишћавању атмосферских и отпадних вода на територији града Београда (*Службени листи града Београда*, бр. 6/2010. и 29/2014).

Одлука о управљању комуналним, интерним и неопасним отпадом (*Службени листи града Београда*, бр. 71/2019, 78/2019. и 26/2021).

Статут града Београда (*Службени листи града Београда*, бр. 39/2008).

Устав Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 98/2006. и 115/2021).